

ویژه نامه
کتاب و کتابخوانی
از منظر قرآن

ویژه نامه کتاب و کتابخوانی از منظر قرآن کریم

ویژه نامه روز کتاب و کتابخوانی

مقدمه

دین مبین اسلام برای مطالعه و کتابخوانی و تحقیق و تفحص جهت کسب علم و تربیت صحیح و همچنین پیشرفت و توسعه در شئون مختلف زندگی بشر ارزش و اعتبار زیادی قایل شده است و همه افراد بشر را به خواندن، نوشتن، و در حقیقت به تحصیل علم و دانش تشویق نموده است. این امر با نزول قرآن به عنوان کتاب آسمانی و با کلمه قرائت مسلم گردیده است. «قرآن کتاب دینی اسلام و یکی از ثقلین است. قرآن که از ریشه قرء گرفته شده است، معنی لغوی آن را جمع نمودن، فراهم نمودن، سال، و همچنین خواندن است» (ویکی پدیا، [بی تا]).

در اهمیت کتاب و کتابخوانی و در مقام شرافت و عظمت کتاب همین بس که خداوند اولین آیات قرآن را به پیامبر اسلام (ص) نازل فرموده با امر به قرائت آغاز کرده است «اقرأ باسم ربك الذی خلق» [۱] و همچنین در قرآن به قلم و به آنچه می نویسد قسم یاد می کند: «ن والقلم و ما یسطرون» [۲].

کتاب حاوی اندیشه ها و تجربیات بشری در ازمنه تاریخ است و سهم عمده ای در انتقال دانش و فرهنگ به نسل های آینده دارد. کتاب ها نه فقط نقش و نگار قلم بر صفحه سفید کاغذ اند بلکه گویندگانی هستند که با شنوندگان خود سخن می گویند.

قرآن کریم و دین مبین اسلام مطالعه و رفتن به دنبال کسب علم و دانش را یکی از فرایض و واجبات دین به شمار آورده است و به همین سبب است که اولین آیات قرآنکه نازل شده با الفاظ «خواندن، قلم، و علم» آغاز شده است در سورة علق به این معنی اشاره می شود.

پیشینه پژوهش

با وجود جست وجوی زیاد در متون چاپی و الکترونیکی در مورد کتاب و کتابخوانی از منظر قرآن نتیجه قابل توجهی حاصل نشد. پیداست که در این موضوع پژوهش های چندانی صورت نگرفته است.

امانی (۱۳۷۵)، به بررسی واژه کتاب در قرآن پرداخته است. در این بررسی اشاره شده است که «کتاب» در اصطلاح قرآن با سه اطلاق متفاوت مشخص شده است: ۱) آنهایی که مشتمل بر شرایع دین است، ۲) کتاب هایی هستند که اعمال بندگان را از نیکی و بدی در آن ثبت و ضبط می کنند، و ۳) کتاب هایی که جزئیات نظام عالم و حوادث واقعیه را در آن ضبط می کند. همچنین ایشان انواع کتاب در عالم هستی را شش مورد می داند: ۱) کتاب برون ذاتی (کتاب جهان هستی)، ۲) کتاب درون ذاتی، ۳) کتاب آسمانی، ۴) کتاب محو و اثبات، ۵) ام الکتاب، و ۶) کتاب هایی که بشر می نویسد و می خواند.

امانی (۱۳۷۶) پژوهشی را با عنوان «اهمیت کتاب و کتابخانه و تأثیر مطالعه در روند تکامل جامعه از دیدگاه اسلام و قرآن» انجام داده است. در این پژوهش آمده است: «با نزول قرآن و ظهور اسلام، مسئله خواندن و نوشتن در عربستان، اهمیت خاصی به خود گرفت. در اهمیت کتابت در اسلام همین بس است که خداوند به قلم و کتابت، که از عظیم ترین نعمت های الهی است و بشر را به آن هدایت فرموده، سوگند یاد می کند. چون به وسیله قلم و کتابت حوادث غایب از انظار می تواند هر حادثه ای را که در پس پرده مرور زمان و بعد مکان قرار گرفته، نزد خود حاضر سازد. از آنجا که کتاب ابزار مناسبی برای تغییر فرهنگ است و یکی از عواملی است که به کمک آن می توان عناصر جدید فرهنگی را به ذهن خواننده انتقال داد و ترکیب جدیدی را در او ایجاد کرد، جهت آموزش و دگرگون کردن عقاید مردان آن زمان از کتاب (قرآن) استفاده شد و معجزه پیامبر اسلام (ص)، از نوع کتاب انتخاب شد. چون کتاب (قرآن) می توانست آموزش دهد، استدلال و منطق بیاموزد، عقاید فرد را دگرگون کند و در او قدرت تفکر منطقی ایجاد نماید. در این پژوهش، به آیات و روایات متعددی در مورد لزوم و ضرورت کتابت و کتابخوانی، مطالعه، کسب علم و تفکر در آثار صاحبان علم و دانایی اشاره شده است.

گرگین (۱۳۸۶)، اشاره می کند که اهتمام ویژه اسلام به تفکر و علم بر هیچ کس پوشیده نیست. لیکن مغرضانی در طی قرون گذشته و اکنون در پی آن هستند که از اسلام و قرآن چهره ای خشن، عقب مانده، و به دور از تعقل و تفکر نشان دهند و یا آن را متعلق به ۱۴۰۰ سال پیش معرفی می کنند. ولی خود این مطلب که معجزه پیامبر اسلام (ص) از نوع کتاب است، نشان دهنده این مطلب می باشد که این دین برای انسان ها حرمت عقلانی قائل شده است و آنان را صاحب فکر دانسته و به جای خرق عادت هایی که معجزه پیامبران پیشین بوده و بیشتر حواس ظاهری را تحت تأثیر قرار می دهد، اسلام با منطق اصیل خود باب گفت و گوی علمی را با بشر باز کرده است: «این کتابی است پربرکت که بر تو نازل کردیم تا در آیات آن تدبر کنند و خردمندان متذکر شوند» [۳]. همچنین، ایشان به حدیثی از نبی مکرم اسلام اشاره می کنند که فرموده است: «دانش را بجوید اگرچه در چین باشد، همانا که دانش بر هر مسلمانی واجب است».

سؤالات پژوهش

- ۱- تعریف لغوی و اصطلاحی قرآن در مورد واژه کتاب چیست؟
- ۲- اهمیت کتاب و کتابخوانی از دیدگاه قرآن چقدر است؟
- ۳- جایگاه کتاب و کتابخوانی و کسب علم در احادیث و روایات چگونه است؟
- ۴- جایگاه کتاب و کتابخوانی از دیدگاه علمای دانش چگونه است؟
- ۵- واژه کتاب در قرآن چند بار ذکر شده است؟
- ۶- واژه «قلم» چند بار در قرآن آمده است؟
- ۷- واژه علم در قرآن چند بار تکرار شده است؟
- ۸- واژه «اقرأ» چند بار در قرآن آمده است؟

ویژه نامه کتاب و کتابخوانی از منظر قرآن کریم

کتابی مبارک و عظیم الشأن است که بر تو نازل کردیم». «تلك آیات الكتاب و قرآن مبین» [۷]. «این است کتاب خدا و قرآنی که راه حق و باطل را روشن و آشکار می کند».

۲- اطلاقی که قرآن در لفظ «کتاب» کرده، کتاب هایی هستند که اعمال بندگان را اعم از نیکی و بدی ضبط می کنند. «یوم تجد کل نفس ما عملت من خیر محضرا و ما عملت من سوء» [۸]. «روزی که هر کس هر کار نیکو کرده همه را پیش روی خود حاضر بیند و آنچه بد کرده...». «هذا کتابنا ینطق علیکم بالحق انا کنا نستنسخ ما کتتم تعملون» [۹]. «این کتاب ماست که به حق با شما سخن می گوید ما آنچه را که انجام می دادید می نوشتیم».

۳- اطلاقی که قرآن در لفظ «کتاب» کرده، کتاب هایی است که جزئیات نظام عالم و حوادث واقعه در آن را ضبط می کند که یکی از آن این است که مطالب نوشته شده در آن به هیچ وجه تغییر نمی پذیرد. مانند «و ما یعزب عن ربک من مثقال ذرة فی الأرض و لا فی السماء و لا اصغر من ذلک و لا اکبر الا فی کتاب مبین» [۱۰]. «در همه زمین و آسمان از خدای تو پنهان نیست و کوچکترین ذره و بزرگتر از آن هر چه هست همه در کتاب مبین حق (و لوح علم الهی) مسطور است». همچنین در آیاتی چند مثل آیه ذیل منظور از کتاب همان نوشته ای است که با قلم نوشته شده است: «و کتبنا له فی الألواح من کل شی موعظه و تفصیلا لکل شیء» [۱۱]. «و در الواح (تورات آسمانی) از هر موضوع برای نصایح و اندرز و هم تحقیق هر چیزی (برای علم و معرفت) به موسی نوشتیم» (امانی، ۱۳۷۵، ص ۵۷).

سؤال دوم پژوهش: اهمیت کتاب و کتابخوانی از دیدگاه قرآن چگونه است؟

الف) کتاب به عنوان معیار تقسیم جوامع

قرآن آنقدر برای کتاب، مطالعه و دانش اهمیت قائل است که از کتاب به عنوان معیار برای تقسیم جوامع یاد می کند. واژه کتاب جزء مفاهیم اساسی قرآن است. اصطلاحات اساسی در میان خود الگوی تمام واژگانی را می سازند که خود افراد نماینده آن هستند. قرآن تصویر تازه ای از کتاب و مفهوم اصطلاحی آن به دست می دهد. اصطلاح اهل کتاب، اصطلاحی است که بخشی از مفهوم جدید را می نماید. قرآن همه افراد بشر را به دو گروهبر پایه کتاب تقسیم می کند: (۱) اهل کتاب (۲) و غیر کتابی و یا امی، یعنی کسانی که برایشان کتاب فرو فرستاده نشده است و بدون کتاب و امی هستند و این دو گروه به شدت مخالف یکدیگرند. از این مخالفت آشکار در چند آیه قرآن سخن رفته است: مثلاً «قل للذین اوتوا الکتاب و الامیین...» [۱۲]. «به آنان که کتاب به ایشان داده شده است و به امی ها بگو...» (وب سایت سما موس، [بی تا]).

از بیانات فوق به خوبی اهمیت و ثبت دانش مشخص می شود

سؤال اول پژوهش: تعریف لغوی و اصطلاحی قرآن در مورد واژه کتاب چیست؟

قبل از اینکه کتاب را از دیدگاه قرآن تعریف کنیم لازم است نخست از دیدگاه فیزیکی و محتوایی تعریف شود:

الف) تعریف کتاب از دیدگاه فیزیکی و قالب آن

مجموعه ای از لوح های چوبی یا عاجی یا مجموعه ای از ورقه های کاغذ، پوست آهو یا ماده ای همانند آن اعم از دستنویس یا چاپی که به نخ کشیده شده باشند. به طور معمول ورقه های تا شده بسیار که حاوی مطالب است و تعداد صفحات آن از ۴۸ صفحه کمتر نیست (سلطانی، ۱۳۷۹، ص ۲۶۲).

ب) تعریف کتاب از دیدگاه محتوایی

کتاب رسانه ای است که اطلاعات را منتقل می کند بنابراین، به هر رسانه ای که حاوی مطالبی باشد و آن را منتقل کند می توان کتاب اطلاق کرد. از نظر هوشنگ ابرامی «کتاب رسانه ای گروهی است که در آن مطالبی ضبط شده و قابل استفاده باشد و بازبایی مطالب آن از نظر زمان و مکان محدود نباشد» (ابرامی، ۱۳۷۹، ص ۲۷).

ج) معانی لغوی کتاب از دیدگاه قرآن

راغب اصفهانی در کتاب در مفردات الفاظ قرآن، معانی متعددی را برای کتاب ذکر کرده است:

۱- گفتارها را کتاب می گویند هرچند نوشته نشده باشند. مانند کتاب های آسمانی که بر پیامبران نازل شده است که پیش از نوشته شدنشان هم کتاب گفته شده اند. دراین خصوص چنین آمده است: «و تؤمنون بالکتاب کله» [۴]. «شما به همه کتب آسمانی ایمان دارید».

۲- به برگ ها و اوراقی که بر آن چیزی نوشته شده است با نوشته هایش روی هم رفته کتاب گفته می شود. مانند: «فویل للذین یکتبون الکتاب بأیدیهم ثم یقولون هذا من عند الله لیشترؤا به ثمنا قليلا فویل لهم مما کتبت أیدیهم و ویل لهم مما یکسبون» [۵]. «پس وای بر آنها که نوشته ای با دست خود می نویسند، سپس می گویند این از طرف خداست تا آن را به بهای اندکی بفروشند. پس وای بر آنها از آنچه با دست خود نوشتند و وای بر آنها از آنچه از این راه به دست آوردند» (امانی، ۱۳۷۵، ص ۵۷).

د) معانی اصطلاحی کتاب از دیدگاه قرآن

امروزه، آنچه در وهله نخست از لفظ کتاب به ذهن انسان متبادر می شود آن است که از چندین برگ نوشته دستنویس یا چاپی و مجلد پدید آمده باشد. اما این واژه در معنای اصطلاحی آن به هر چیزی که معانی و مفاهیم و دانش را ثبت و ضبط نماید و آن را منتقل کند با اینکه حتی صفحه و لوحی نداشته باشد و با قلم نیز نگاشته نشده باشد، اطلاق می شود. در قرآن کریم از سه دیدگاه معانی اصطلاحی کتاب مد نظر قرار گرفته است:

۱- اطلاقی که قرآن در لفظ «کتاب» کرده، کتاب هایی هستند که مشتمل بر شرایع دین بوده و بر انبیا علیهم السلام نازل شده است. «کتاب انزلناه الیک مبارک» [۶]. «این قرآن بزرگ

ویژه نامه کتاب و کتابخوانی از منظر قرآن کریم

تأکید قرار گرفته است که خداوند یکی از سوره های قرآن را به قلم اختصاص داده است و در این سوره به قلم و به آنچه می نویسد قسم یاد می کند. «ن، و القلم و ما یسطرون» [۱۴]. «ن، سوگند به قلم و آنچه می نویسد». رسیدن به رستگاری ابدی در نتیجه مطالعه زیاد و اندیشه انسان حاصل می گردد. چون مطالعه معمولاً اندیشه و تفکر را به دنبال دارد و انسان هرچه در پدیده های طبیعی و ماورای طبیعی اندیشه کند به همان اندازه به حقانیت و قدرت پروردگار خویش پی خواهد برد. در همین راستا در قرآن کریم می فرماید: «إنما یخشی الله من عباده العلماء، إن الله عزیز غفور» [۱۵]. «همانا از میان بندگان خداوند تنها دانشمندان از او می ترسند و خداوند عزیز و غفور است». بنابراین، طبق فرمایش آیه شریفه فوق مطالعه و کتابخوانی موجب افزایش علم و دانایی و در نتیجه موجب خشیت انسان در مقابل عظمت حق تعالی می شود و خضوع و خشوع از روی آگاهی و علم، مایه کمال و جاودانگی نوع بشر خواهد شد. در جای دیگر، خداوند می فرماید: «هل یستوی الذین یعلمون و الذین لا یعلمون انما یتذکر اولوا الالباب» [۱۶]. «بگو آیا کسانی که می دانند با کسانی که نمی دانند یکسانند؟! تنها خردمندان متذکر می شوند».

دانایی و خرد انسان با تحقیق و تفحص در میان نوشته های دانشمندان و تجزیه و تحلیل پدیده های گوناگون حاصل می گردد و خداوند به همین نکته مهم اشاره فرموده و انسان ها را اولاً به مطالعه و اندیشه در آیات روشنگر قرآن فرامی خواند، و ثانیاً به مطالعه در آثار طبیعی و نوشته های دانشمندان و اهل دانش دعوت می کند. دین مبین اسلام ترقی جامعه و یافتن شناخت بر وجود حق تعالی را در گرو مطالعه افراد می داند. چون مطالعه به انسان آگاهی و بصیرت می دهد و انسان آگاه با چشم بصیرت به جهان و پدیده های پیرامون می نگرد و در هر چیزی که نگاه می کند وجود خدا و قدرت لا یزال او را مشاهده می کند ولی انسان ناآگاه هرچند که ظاهراً چشم دارد ولی چون واقعیت و وجود حق را در خود و اطرافش نمی تواند آن طور که باید ببیند و درک کند، نابینایی بیش نیست و قرآن چنین فردی را کور خطاب می کند و شخص کور و نابینا را برابر و یکسان نمی داند. «و ما یستوی الأعمی و البصیر» [۱۷]. «و هرگز نابینا با بینا مساوی نیست». همچنین قرآن می فرماید: «فاقرؤا ما تیسر من القرآن» [۱۸]. «تا می توانید به خواندن قرآن پردازید». از آیه شریفه مذکور چنین برمی آید که به طور کلی مطالعه و کتابخوانی بر همگان لازم است و به طور خاص، خواندن و تفکر در آیات قرآن با مفاهیم غنی و جامع آن از هر کاری ارزشمندتر است. چرا که قرآن برنامه زندگی بشریت است و تنها براساس همین برنامه دقیق، که توسط خالق بی همتا برای رشد و کمال انسان نازل شده است، سعادت ابدی امکان پذیر خواهد بود.

ج) فضایل علم و دانش و علما از دیدگاه قرآن و اسلام

۱- از دیدگاه قرآن یکی از ویژگی های علم و دانش دوام و ماندگاری منافع آن است و اجر و پاداش آن هم، حتی پس از مرگ بر انسان، همچنان ادامه پیدا خواهد کرد.

به طوری که اگر انسان ها کتاب نداشتند و خواندن و نوشتن نمی دانستند، حجت بر آنان تمام نمی شد و قادر به حفظ میراث فرهنگی و تاریخ گذشتگان خود نمی شدند. همچنین، بدون علم و دانش و مطالعه و تحقیق و تفحص در آثار گذشتگان و رشد و توسعه و پیشرفت در حال حاضر امکان پذیر نبوده و چراغ راهی برای آینده در مسیر تعالی و تکامل همه جانبه انسان برافروخته نمی شد. اهمیت کتاب در ثبت و ضبط اطلاعات و انتقال آن به نسل های آینده تا حدی است که معجزه پیامبر اسلام (ص) از نوع کتاب است و قرآن به عنوان یک کتاب آسمانی مقدس وسیله هدایت و رستگاری انسان ها در طی سالیان طولانی تا زمان ظهور منجی عالم بشریت است.

کتاب و کتابخوانی اگر در جوامع بشری به طور جدی و اصولی مورد توجه قرارگیرد، موجبات تعالی فکری و روحی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی آنان را به همراه خواهد داشت. همانطور که در گذشته تمدن های تاریخ ساز و مهم در سایه توجه و برنامه ریزی در خصوص تعلیم و تعلم و دانش اندوزی موجبات توسعه و پیشرفت های همه جانبه خود را فراهم کرده بودند. در حال حاضر هم کشورهای که به کتاب و کتابخانه و مراکز تحقیقی و آموزشی خود توجه بسیار دارند، جزء کشورهای پیشرفته و توسعه یافته هستند. قرآن ما را به مطالعه و اندیشه در احوال گذشتگان و عبرت گرفتن از سرگذشت آنان فرامی خواند.

بیشتر کتاب هایی که توسط اندیشمندان به اشکال مختلف و بر محمل های اطلاعاتی مختلف از کاغذ گرفته تا منابع الکترونیکی عصر حاضر نگاشته می شوند همگی مبین واقعیات و جریاناتی از عالم طبیعت و ماورای طبیعی است که انسان ها باید آنها را به دست آورد تا از این طریق رفاه و آسایش جسمی و روحی و اجتماعی خود را فراهم آورده و آسمان ها و زمین را به تحت سلطه دانش خود درآورد و از این طریق به کشف قدرت لایزال الهی و عجز و ناتوانی خود در قبال علم و قدرت الهی نایل آید و به عظمت پروردگار خویش پی ببرد و موجبات رستگاری نهایی و جاودان خود را فراهم آورد.

ب) نزول نخستین آیات قرآن در مورد کتاب و کتابخوانی و کسب علم

قرآن و دین مبین اسلام مطالعه و کتابخوانی و رفتن به دنبال کسب علم و دانش را یکی از فرائض و واجبات به شمار آورده و در این خصوص، به خاطر تأکید بر این امر، اولین آیات قرآن را که بر پیامبر نازل کرده است با الفاظ بخوان و قلم و علم قرین ساخته است. اقرأ باسم ربک الذی خلق * خلق الإنسان من علق * اقرأ و ربک الأکرم * الذی علم بالقلم. [۱۳] بخوان به نام پروردگارت که آفرید، همان کس که انسان را از خون بسته ای خلق کرد، بخوان که پروردگارت بزرگوارتر است. همان کس که به وسیله قلم تعلیم نمود.

اهمیت مطالعه و کسب علم و خواندن و نوشتن به قدری مورد

ویژه نامه کتاب و کتابخوانی از منظر قرآن کریم

سؤال سوم پژوهش، جایگاه کتاب و کتابخوانی و کسب علم در احادیث و روایات چگونه است؟

یاد گرفتن، خواندن، نوشتن، و تحصیل علم و دانش در احادیث و روایات متعددی توسط پیامبران و ائمه اطهار (ع) بسیار مورد تأکید قرار گرفته است. پیامبر اکرم (ص) فرموده اند: «اطلبوا العلم من المهد الى اللحد». «ز گهواره تا گور دانش بجوی» همچنین فرموده اند: «من مات و میراثه الدفاتر و المحابر و جبت له الجنة». «هر کس بمیرد و میراث او دفترها و دوات باشد بهشت بر او واجب می شود» (بحرانی، ۱۲۸۹، ص ۳۲۱).

تمامی احادیث و روایاتی که از پیامبر اسلام (ص) در خصوص کتاب و کتابخوانی و دانش اندوزی نقل شده است، ادامه فرامین و اهداف قرآن مجید بوده و مبین اهمیت آن در رسیدن به کمال دنیوی و اخروی انسان ها و جوامع انسانی است. البته در تمام مراحل مطالعه و کسب علم و نگارش و انتقال آن به دیگران در هر عصر و زمانی جهت گیری انسان باید به سمت پروردگار و در پرتو انوار معنوی و معارف و رضای الهی باشد. دراین راستا روایتی از پیامبر (ص) بدین مضمون آمده است: «صاحب قلم را روز قیامت در تابوتی آتشین که با قفل های آتش بسته شده است، بیاورند سپس نگاه کنند که قلم را در چه جهت به جریان انداخته است. اگر قلم را در اطاعت و رضای الهی به کار گرفته باشد، از تابوت بیرون آورده می شود ولی اگر از قلم در راه معصیت خداوند بهره جسته باشد به اندازه هفتاد سال پرتاب می شود» (متقی، ۱۴۱۳، ق، ج ۶، ص ۸۶).

از حدیث فوق چنین برمی آید که هر کتابی را نباید خواند و هر کتابی را نباید نوشت. هر مطالعه ای موجب سعادت و رستگاری انسان و جوامع انسانی نمی شود. خواندن و نوشتن مطالب مبتذل و گمراه کننده نه تنها موجب کمال نمی شود بلکه از معاصی کبیره می باشد.

همچنین پیامبر اسلام (ص) فرموده اند: «گاه مؤمنی از جهان درگذرد و تنها یک برگ کاغذ از خود به میراث بگذارد که دانشی بر آن نوشته شده باشد، همان یک برگ پرده ای میان او و آتش دوزخ خواهد افکند» (مجلسی، ۱۳۰۰، ق، ص ۱۴۴).

حضرت علی (ع) می فرمایند از نوشته های دانشمندان می توان به میزان خرد آنها پی برد و نوشتار انسان نشانه عقل و دلیل فضل و برتری اوست. کسی که با کتاب خود را آرامش می دهد، هیچ آرامشی را از دست ندهد. حضرت علی (ع) در خصوص دقت در نوشتن می فرمایند: «هرگاه چیزی نوشتی، پیش از آنکه مهرش کنی، آن را بازنگری کن، زیرا که در حقیقت بر خرد خویش مهر می زنی» (ربانی، ۱۳۸۰، ص ۱۷-۱۹).

حضرت امام صادق (ع) می فرمایند: «بنویس و دانشت را در میان برادرانت منتشر کن، آنگاه که مرگت فرا رسید، کتاب هایت را

۲- در مقام و منزلت علم و دانش و مطالعه و کسب علم همین بس که حضرت امام علی (ع) به کمیل بن زیاد می فرماید: «ای کمیل! بدان که علم نگهبان توست و تو نگهبان مال و ثروت، علم حاکم و داور است و دارایی دنیوی محکوم و مورد قضاوت قرار می گیرد. خرج نمودن و هزینه کردن از مقدار ثروت می کاهد اما انفاق دادن علم و نشر آن به دیگران آن را بیشتر و بیشتر می کند» (وب سایت دایرة المعارف اعجاز علمی در قرآن و حدیث، [بی تا]).

۳- دیگر از فضایل و ارزشی که علم دارد این است که در پیشاپیش عمل قرار می گیرد و انسان را به عملگرایی راهنمایی می کند.

۴- در احادیث نبوی آمده است: «علم را بیاموزید زیرا فراگیری آن خداگرایی، کسب آن عبادت و مدرسه اش ذکر و تسبیح، تحقیق و بررسی و مطالعه اش جهاد و آموزش دادن آن صدقه و بخشش از آن موجب نزدیک شدن به خداوند می شود» (وب سایت دایرة المعارف اعجاز علمی در قرآن و حدیث، [بی تا]).

۵- از فضایل علم برتری آن بر عبادت و همچنین برتری عالمان بر عابدان است. و در روایات متعدد برتری عالم بر عابد به مانند برتری ماه شب چهارده بر دیگر ستارگان است. از این جهت علم و دانش بر عبادت برتری دارد که منابع علم شامل عالم و دیگران نیز می شود، ولی منافع عبادت منحصر به خود عابد است. به عبارت دیگر، خیر و دستاورد عبادت تنها متعلق به عبادت کننده و منافع علم بسیار فراگیرتر و همگانی است (وب سایت دایرة المعارف اعجاز علمی در قرآن و حدیث، [بی تا]).

در فرهنگ پربار مکتب اسلام، کتابخوانی پایگاه و جایگاهی بس ارجمند دارد. چون انسان هرچه بیشتر بخواند و مطالعه کند بر کیفیت زندگی و عمرش افزوده شده و عمرش طولانی تر از آن چیزی است که شناسنامه هایشان نشان می دهد و افراد بدون مطالعه علی رغم افزایش سن به لحاظ فکر اندیشه و تجربه «کودک» باقی می مانند. درست به همین جهت است که در دین مبین اسلام یک ساعت تفکر و اندیشه بهتر از شصت سال عبادت تلقی می شود. چون مطالعه و تفکر و اندیشه موجب افزایش شناخت و آگاهی انسان نسبت به پروردگار خویش می شود و با مطالعه کتاب، گستره اندیشه های انسان به نحو بارزی افزایش می یابد و انسان با تبادل افکار و اطلاعات و کسب معلومات و آگاهی های جدید به کمال واقعی خویش نزدیک می شود و با شناخت خود و محیط اطرافش به شناخت واقعی و نیز به معرفت حق تعالی نایل می گردد. انسان با خواندن مطالب مثبت و مضبوط در کتاب ها و محمل های دیگر مانند میکروفرم ها، دیسکت ها، لوح های فشرده، و صفحات اینترنتی به اطلاعات و آگاهی های جدید و تازه دست می یابد و با کشف مجهولات عیدة عالم خلقت به ناتوانی خود و به قدرت و عظمت خالق بی همتا و علیم و خیر پی می برد.

ویژه نامه کتاب و کتابخوانی از منظر قرآن کریم

سؤال ششم پژوهش: واژه «قلم» چند بار در قرآن آمده است؟

واژه قلم ۲ بار در قرآن به شکل بالقلم ۱ بار و والقلم ۱ بار تکرار شده است (وب سایت پارس قرآن، [بی تا]). بسامد واژه علم به مراتب بیشتر از بسامد واژه کتاب است. شاید به این دلیل است که خود علم و دانایی مهم تر از ابزار ثبت و نگهداری علم است.

سؤال هفتم پژوهش: واژه «اقرأ» چند بار در قرآن آمده است؟

واژه قرء ۲۵ بار و اقرأ ۳ بار در قرآن تکرار شده است (وب سایت پارس قرآن، [بی تا]). قرآن ۳ بار در قرآن به خواندن امر کرده است.

بحث و نتیجه گیری

از بررسی محتوایی قرآن و احادیث و گفتار اندیشمندان به این نتیجه می رسیم که مطالعه، کتابخوانی، و تحصیل علم و دانش از فرایض بسیار مؤکد در دین مبین اسلام و قرآن کریم بوده و لفظ کتاب به اشکال مختلف تکرار شده است علاوه بر آن، واژه علم حتی بسیار بیشتر از خود کتاب مورد تأکید قرار گرفته است. چون محتوا مهم تر از ابزار و قالب و حامل آن است. مطالب نگاشته شده در کتاب است سازنده است. البته باید توجه کرد که مطالب هر کتاب و از هر نویسنده ای نمی تواند نقش سازنده ایفا کند. بنابراین، انتخاب کتاب برای مطالعه مستلزم دقت و توجه بیشتری است. در پژوهش هایی که به روش تحلیل محتوا انجام می شوند بسامد بالای واژگان و سایر رخدادها اهمیت زیاد آن را مشخص می کند. بنابراین، موضوع کتاب و کتابخوانی از دیدگاه قرآن بسیار مهم بوده و بر آن تأکید فراوان شده است. همچنین، در احادیث و روایات و گفتار اندیشمندان و حکما به این امر مهم با تأکید زیاد توصیه شده است. چون کتاب حامل اندیشه از ذهن نگارنده به اذهان خوانندگان است و توانایی ایجاد تغییر در طرز فکر، بینش و فرهنگ سازی را دارد. درست به همین خاطر توجه عموم مردم و مسئولان به این مسئله حیاتی الزامی است. توجه به امر مطالعه و کتابخوانی مستلزم برنامه ریزی در سطح خرد و کلان و بستر سازی و ایجاد و رونق بخشیدن به فرهنگ مطالعه می باشد. تأسیس کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی و ترویج کتابخوانی از رسانه های گروهی و مطبوعات و استفاده از نیروی انسانی مجرب و متخصص اگر مورد توجه قرار گیرد مسلماً تأثیرات شگرفی در امر مطالعه و ارتقای سطح فکر و دانش و فرهنگ و تعالی روحی افراد در جامعه داشته و شاهد اجتماعی با فرهنگ و تعالی از هر لحاظ خواهیم بود. در سایه مطالعه کتاب های سودمند از علمای دینی و مذهبی و سایر دانشمندان با آگاهی و علم بیشتر و با جهان بینی توأم با معرفت خویش و دنیای پیرامون ایمان خود را به درگاه باری تعالی مستحکم تر نموده و موجبات رستگاری دنیوی و اخروی خویش و جامعه خویش را فراهم خواهیم ساخت. إن شاء الله

منبع: مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات « بهار ۱۳۸۹ - شماره ۸۱، مرادمند، علی

برای فرزندان به میراث بگذارد؛ زیرا روزگار سختی فرا خواهد رسید که در آن هنگام مردم جزء با کتاب های خود انسی ندارند» (مجلسی، ۱۳۰۰ ق، ج ۲، ص ۱۵۰). همچنین فرموده اند: «کتاب هایتان را نگهدارید که در آینده به آنها نیاز خواهید داشت» (مجلسی، ۱۳۰۰ ق، ص ۱۵۲).

همچنین حضرت امام صادق (ع) فرموده اند: «خداوند بر همه نیکان و بدان با دادن توانایی خواندن، نوشتن و حساب کردن منت گذارده است. اگر این توانایی نبود، آنها همه چیز را به هم درمی آویختند» (ربانی، ۱۳۸۰، ص ۲۰).

سؤال چهارم پژوهش: جایگاه کتاب و کتابخوانی از دیدگاه علمای دانش چگونه است؟

آدمی، چه بسا که فرزانه ای درمی گذرد. اما کتاب هایش می ماند و خردمند فانی می شود. لیکن اثرش ماندگار می گردد. از این رو، بیشترین محققان و متدینان اهل عبرت و فکرت، کتاب نویسی و پرداختن به آن و کوشش در راه جاودان کردن و به میراث گذاشتن آن را بر روزه و شب زنده داری ترجیح داده اند. اگر پیشینیان در کتاب هایشان حکمت های شگفت را جاودانه نمی کردند و شیوه زیست خود را برایمان ثبت و بدین ترتیب نادیدنی ها را برایمان دیدنی نمی کردند و درهای بسته را برایمان نمی گشودند و آنچه را که جز از طریق ایشان ممکن نبود، برایما به یادگار نمی گذاشتند و فزونی دانش خود را بر کمی معلومات ما نمی افزودند، امروزه بهره مان از حمت و دانش بسیار اندک بود. حقا که کتاب بهترین گوهر و توشه و برترین دوست و پشتیبان و ارزنده ترین پیشه و مونس تنهایی و بهترین آشنا در دیار غربت و برترین همراه و همنشین است. این کتاب و کتابخوانی است که ذهن انسان را تیز، زبانش را رسا، و گفتارش را درست می کند. از کتاب در عرض یک ماه چیزهایی می آموزی که از دهان مردمان در یک عمر نخواهی آموخت (ربانی، ۱۳۸۰، ص ۳۳).

کتاب از عالی ترین غذاهای روح و شفابخش ترین دوی امراض معنوی انسان است. کتاب، روابط خلق و خالق مهربان را استوار می کند و انسان را به وظایف خود آشنا می نماید و علاقه و محبت او را به خدا محکم و بارور می سازد (ربانی، ۱۳۸۰، ص ۳۷).

سؤال پنجم پژوهش: واژه کتاب در قرآن چند بار ذکر شده است؟

در روش تحلیل محتوا بسامد رخدادها بیانگر اهمیت آن رخدادهاست. تحلیل محتوایی قرآن نشان داد که لفظ کتاب به اشکال مختلف و با معانی لفظی و اصطلاحی ۲۵۵ بار در قرآن تکرار شده است، مانند و کتاب ۳ بار، الکتاب ۱۶۳ بار، بالکتاب ۴ بار، بکتاب ۳ بار، بکتابکم ۱ بار، بکتابی ۱ بار، کتاب ۴۷ بار، کتابا ۱۲ بار، کتابک ۱ بار، کتابنا ۱ بار، کتابه ۵ بار، کتابها ۱ بار، کتابهم ۱ بار، کتابیه ۲ بار، لکتاب ۱ بار، و الکتاب ۸ بار، و بالکتاب ۱ بار (وب سایت پارس قرآن [بی تا]). از بسامد زیاد واژه کتاب می توان به اهمیت والای آن پی برد.

کتابخانه پیر و الهبر دینارست

امروز کتابخوانی و علم‌آموزی نه تنها
یک وظیفه ملی، که یک واجب دینی
است. از همه بیشتر، جوانان و نوجوانان،
باید احساس وظیفه کنند...

۱۳۷۲/۱۰/۰۴

